HATTAR OCH MÖSSOR var en benämning på Sveriges två första riksdagspartier som uppkom på frihetstiden under 1700-talet. De båda partierna företrädde - lite förenklat uttryckt - olika samhällsgrupper. Hattarna var främst adelns parti, medan mössorna i första hand representerade de lägre stånden.

HATTAR OCH MÖSSOR PARTI 1700 TAL

HATTAR OCH MÖSSOR

var en benämning på Sveriges två första riksdagspartier som uppkom på frihetstiden under 1700-talet. De båda partierna företrädde - lite förenklat uttryckt - olika samhällsgrupper. Hattarna var främst adelns parti, medan mössorna i första hand representerade de lägre ståndén.

MÖSSPARTIET, Mössorna, kallades ett svenskt politiskt parti under frihetstiden (1719–1772) som tävlade med hattpartiet om makten. Det uppstod som den naturliga reaktionen mot det nybildade hattpartiet och dess äventyrliga krigsprogram. Namnet mössor gavs redan 1737 åt anhängarna av kanslipresidenten Arvid Horns försiktiga fredspolitik, men något verkligt politiskt parti kom det inte att bli tal om förrän efter Horns fall och hattarnas seger 1739. Sedan den fallna regeringens anhängare hämtat sig från överraskningen, sammanslöt de sig efter motståndarnas mönster till ett formellt parti under ledning av det avsatta riksrådet Ture Gabriel Bielke, riksrådet Samuel Åkerhielm den yngre, prosten, sedermera biskopen Jakob Serenius med flera. Detta för att om möjligt förhindra krigsförklaringen mot Ryssland och utkräva hämnd på de som störtat Horns regering.

Det äldre mösspartiet

Från början trädde partiets ledare i förbindelse med den ryske ministern. Förgäves sökte det vid riksdagen 1740–1741 hindra fredsbrottet. Efter krigets olyckliga utgång fick mösspartiet vind i seglen och hade säkerligen med något skickligare ledning kunnat störta hattregeringen vid riksdagen 1742–1743. Den avgörande partikampen uppsköts emellertid till följande riksdag, då mössorna genom sin alltför intima förbindelse med Ryssland och ryske ministern Johann Albrecht von Korffs oförskämda uppträdande förlorade sitt anseende och krossades i grund. Deras främste representant i regeringen, Samuel Åkerhielm, avsattes, och partiet tycktes efter 1747 vara fullständigt upplöst. Det äldre mösspartiet – som 1740-talets mössparti kan benämnas – kom således aldrig till styret, fastän det under en tid 1742–1743 hade övermakten i riksdagen.

Det yngre mösspartiet

Större betydelse skulle mösspartiet få efter sin återuppståndelse under slutet av 1750-talet. Det yngre mösspartiet företer i flera fall helt andra drag än det äldre, och sambandet mellan de båda förmedlas väsentligen av att en del personer tillhörde båda och förband traditionerna från de äldre med de yngre mössorna. Detta senare parti var till sin uppkomst väsentligen ett ekonomiskt parti.

Felen i hattarnas finanshushållning och myntpolitik, deras hänsynslösa slöseri med statsmedlen och partiskheten vid dessas utdelning gav det yngre mösspartiet stor anslutning och växande anseende. En försiktigare ledning av banken, dess stängande för nya lån, inkrävande av de utestående bankolånen och förberedandet av en realisation, som åter skulle öppna banken för inväxling av sedlarna och ge myntväsendet ny stadga, sträng hushållning med statens medel och räfst med alla som förfarit lättsinnigt med dess tillgångar, slutit och brutit kontrakt med kronan efter behag eller tillägnat sig obehöriga förmåner i form av gåvor, belöningar, fördelaktiga arrenden eller efterskänkande av skulder m.m., indragning av sinekurer, nya löner och pensioner, varmed hattpartiet slösat – detta var de yngre mössornas egentliga program.

Under slutet av frihetstiden

var mösspartiet den parlamentariska författningens främsta målsman, därför att det självt satt inne med makten. Liksom hattpartiet gjorde sig även mösspartiet skyldigt till partiförföljelse och rättskränkningar gentemot slagna motståndare, om det också i detta hänseende var vida bättre än motpartiet. Även mutsystemet begagnades lika mycket av mössor som av hattar. Men på det hela taget representerade mössorna en sund reaktion mot hattarnas finansiella orgier och hävdade statens rätt gentemot slöseriet och egennyttan. Den av mösspartiet genomförda tryckfrihetsförordningen 1766 – den första i världen – var ett vackert minne av dess uppstigande till makten. Dess kanslipresidenter var Carl Gustaf Löwenhielm och Joachim von Düben den yngre, men ingendera intog en ledande ställning inom rådet, än mindre inom partiet. Till det yngre mösspartiets mest framstående chefer hörde bland andra Thure Gustaf Rudbeck, Fredric Ulric von Essen, Clas Frietzcky, Esbjörn Reuterholm, Fredrik Gyllensvan och Jakob Serenius.

Hattpartiet, hattarna, kallades ett politiskt parti som under frihetstiden innehade makten i Sverige under en längre tid.

HATTPARTIET som uppstod på 1730-talet var en sammanslutning av flera skilda oppositionsgrupper i ståndsriksdagen. Gemensamt för dessa grupper var deras kritiska inställning till Arvid Horns försiktiga fredspolitik. Partiets ursprungliga kärna bestod av några medlemmar av det gamla Holsteinska partiet (som upplösts 1727). De två främsta var riksrådet Carl Gyllenborg och presidenten i Kommerskollegiet Daniel Niklas von Höpken. Anhängarna drev en konsekvent merkantilistisk politik och en aggressiv utrikespolitik. På programmet stod rikare statsunderstöd till rikets näringar i form av förskott, premier, och lättillgängliga och billiga banklån.

TULLSKYDDET skulle förstärkas till nytta för den inhemska industrin och handeln. Sveriges ära och storhet skulle återställas, och det var nödvändigt att ta hämnd på Ryssland för olyckorna under stora nordiska kriget.

Det rysk-turkiska krigets utbrott 1736 och mordet på den svenske kuriren major Malcolm Sinclair 1739 ökade rysshatet och de patriotiska revanschförhoppningarna. Hattpartiet fick därmed vind i seglen.

Motståndarna stämplades som nattmössor, och själva tog sig krigsvännerna namnet hattar. Vid riksdagens sammanträde 1738 visade sig hattarna äga övervikten på Riddarhuset och i borgarståndet. Därmed hade de också majoriteten i Sekreta utskottet, som blev partiets främsta maktmedel. Arvid Horn tvingades avgå och rådets samtliga poster intogs av hattpartiets medlemmar. I denna, Sveriges första homogena partiregering, började hattarna förverkliga sitt program.

HATTARNAS RYSKA KRIG

KRIGSSKÅDEPLATSERNA 1741-1742.

Hattarnas ryska krig utbröt 1741 då Sverige under hattarnas och fransk diplomatisk påtryckning förklarade krig mot Ryssland. En svensk armé under Charles Emil Lewenhaupt skulle återerövra de områden som förlorats till Ryssland i Stora nordiska kriget (bland annat Karelen och Estland). Kriget misslyckades och ledde till att ryssarna invaderade Finland i Lilla ofreden, bland annat eftersom svenskarna förberett sig dåligt: armén och flottan var numerärt svaga, knappt utrustade och dåligt övade.

Angreppskriget mot Ryssland 1741-43 slutade illa för Sveriges del

Angreppskriget mot Ryssland 1741-43 slutade illa för Sveriges del, vilket gjorde att Hattpartiet kritiserades mycket hårt under riksdagen 1742-43. Ledningen försökte vända bort fokus från det olyckliga kriget och i stället rikta uppmärksamheten på tronföljdsfrågan, där man påstod att mössorna kämpade för att inte få Adolf Fredrik som kung. Stora daldansen kom således lägligt för Hattpartiets del. Upproret och dess blodiga upplösning oroade många starkt. Hattpartiet offrade också de tidigare hattledarna och militärerna Charles Emil Lewenhaupt och Henrik Magnus von Buddenbrock, som fick skulden för att kriget gått dåligt och halshöggs på Norrtull i Stockholm. Under slutet av 1750-talet började partiets nedgång. Sverige var nu inblandad i den franska utrikespolitiken och drogs in i sjuårskriget 1756-63. Det svenska deltagandet (1757-62) har kommit att kallats pommerska kriget. Kriget splittrade Hattpartiet, men eldade oppositionen, och vid riksdagen 1760-62 märktes Hattpartiets försvagade maktställning. Vid riksdagen 1765-1766 fick hattarna lämna ifrån sig makten, trots dess allians med hovpartiet, ett förbund som kom att bestå fram till frihetstidens slut. 1769, komma till makten och innehade den, till dess de vid följande riksdag åter besegrades av Mösspartiet.

PARTIET UPPLÖST

Därmed var partiets upplösning ett faktum och flera av de forna sympatisörerna samlades kring kung Gustav III och hälsade med jubel den oblodiga statskupp, som i augusti 1772 gjorde slut på frihetstiden och dess partiväsen. Det nya statsskicket kodifierades i 1772 års regeringsform.

Hattpartiets främsta ledare var kanslipresidenterna Carl Gyllenborg, Carl Gustaf Tessin och Anders Johan von Höpken samt under slutet av frihetstiden Axel von Fersen den äldre, som dock inte inträdde i rådet.

GUSTAV III:S STATSKUPP

Gustav III:s statskupp, äldre Gustav III:s statsvälvning eller ursprungligen Revolutionen, var en statskupp som genomfördes av Sveriges kung Gustav III i Stockholm, Kristianstad och Sveaborg den 19 augusti 1772, och ledde till införandet av 1772 års regeringsform. I korthet innebar detta att kungamakten stärktes, och en maktdelning mellan riksdag och konung kom till stånd igen efter Frihetstidens ständervälde.
I sin samtid kallades statskuppen för Revolutionen, vilket även var det namn som Gustav III använde.

Gustav III:s statskupp

Gustav III:s statskupp, äldre Gustav III:s statsvälvning eller ursprungligen Revolutionen, var en statskupp som genomfördes av Sveriges kung Gustav III i Stockholm, Kristianstad och Sveaborg den 19 augusti 1772, och ledde till införandet av 1772 års regeringsform. I korthet innebar detta att kungamakten stärktes, och en maktdelning mellan riksdag och konung kom till stånd igen efter Frihetstidens ständervälde.

I sin samtid kallades statskuppen för Revolutionen, vilket även var det namn som Gustav III använde.

KUNG GUSTAV III